

საპარლამენტო ეთიკის კოდექსის შემუშავების სათავეებთან: საქართველოს დამფუძნებელი კრების (1919-1921) გამოცდილება*

ნათია ზედგინიძე **

აბსტრაქტი

სტატიაში დამფუძნებელი კრების სხდომების სტენოგრაფიული ანგარიშების (1919–1921), იმდროინდელი სამართლებრივი აქტებისა და პრესის ანალიზის საფუძველზე განხილულია პოლიტიკური ეთიკის საკითხები. მართალია იმ დროს არ არსებობდა საარჩევნო ან საპარლამენტო ქცევის ეთიკური კოდექსები, მაგრამ საარჩევნო დებულებით და დამფუძნებელი კრების რეგლამენტით გათვალისწინებული იყო პოლიტიკური ქცევის მრავალი ეთიკური ასპექტი.

შესავალი

თანამედროვე დემოკრატიულ სახელმწიფოში კანონმდებლობის მორალურ-ზნეობრივი გააზრება აუცილებელია სამართლიანი გარემოს დასამკვიდრებლად. აღნიშნულის უზრუნველყოფის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი გზაა პროფესიული ეთიკის კოდექსები. ეთიკის კოდექსები ხელს უწყობს სახელმწიფო მმართველობის ყველა დონეზე მოხელეთა და პოლიტიკოსთა პასუხისმგებლობის გრძნობის ამაღლებას.

* კვლევა განხორციელდა შოთა რუსთაველის საქართველოს ეროვნული სამეცნიერო ფონდის საგრანტო პროექტის „საქართველოს დამფუძნებელი კრება: ქართული პარლამენტარიზმის გამოცდილება“ ფარგლებში. გრანტის კოდი: FR – 18 – 20157

** ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის დოქტორანტი.

პოლიტიკის სფეროს მარეგულირებელი ეთიკის კოდექსებიდან ერთ–ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანია საპარლამენტო ქცევის ეთიკის კოდექსი. დამფუძნებელი კრება (1919–1921) წარმოადგენდა საქართველოს ისტორიაში დემოკრატიულად არჩეულ პირველ საკანონმდებლო ორგანოს. მართალია, იმ პერიოდში ცალკე სახით ქცევის ეთიკური წესების დოკუმენტები არ შემუშავებულა, თუმცა დამფუძნებელი კრების მიერ მიღებულ სამართლებრივ აქტებში ვხვდებით მორალურ–ეთიკურ დებულებებს, რომლებიც თანამედროვე ეთიკის კოდექსებისათვის არის დამახასიათებელი. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ რიგ შემთხვევაში რთულია გამიიჯნავი ხაზის პოვნა სამართლებრივ და ეთიკურ ნორმას შორის, რამდენადაც კანონში ეთიკური პრინციპების გათვალისწინების გარეშე სამართლიანობის უზრუნველყოფა შეუძლებელია.

საარჩევნო კამპანიის ჩატარების ეთიკური საკითხები

1918 წლის 22 ნოემბერს საქართველოს ეროვნულმა საბჭომ და საქართველოს რესპუბლიკის მთავრობამ დაამტკიცა დამფუძნებელი კრების საარჩევნო დებულება, რომელსაც უნდა უზრუნველყო დემოკრატიული, სამართლიანი და თავისუფალი არჩევნების ჩატარება. საქართველოს ისტორიაში პირველი საყოველთაო სახალხო არჩევნების საფუძველზე შექმნილი უმაღლესი საკანონმდებლო ორგანოს – დამფუძნებელი კრების არჩევნები ჩატარდა 1919 წლის 14–16 თებერვალს პროპორციული საარჩევნო სისტემის საფუძველზე, რომელშიც მონაწილეობა მიიღო 15–მა საარჩევნო სუბიექტმა და პარტიული სიებიდან არჩეულ იქნა 130 დეპუტატი. დამფუძნებელი კრების საარჩევნო დებულებაში, რომელიც 119 მუხლისაგან შედგებოდა, დეტალურად გაიწერა საარჩევნო პროცესის მარეგულირებელი ნორმები. მე–9 თავი „არჩევნების თავისუფლებისა და სისწორის დაცვა“, ადგენდა, როგორც საარჩევნო კამპანიის თავისუფლად და სამართლიანად ჩატარების აუცილებელ ნორმებს, ისე მათი

დარღვევის შემთხვევაში შესაბამისი დასჯის მექანიზმებს -თავისუფლების აღკვეთას ან ფულად ჯარიმას.¹

საგულისხმოა, ის ფაქტი, რომ დამფუძნებელი კრების საარჩევნო დებულებით განსაზღვრული ნორმები, რაც უზრუნველყოფდა საარჩევნო პროცესის სამართლიანად წარმართვას, თანამედროვე დემოკრატიულ სახელმწიფოებში ძირითადად ეთიკის კოდექსებით რეგულირდება. საქართველოში 1990 წლიდან დღემდე, ვერ მოხერხდა პოლიტიკური პარტიებისათვის წინასაარჩევნოდ ქვეყნის ეთიკური წესების დოკუმენტზე საერთო თანხმობა, საარჩევნო პროცესის ღირსეულ, თავისუფალ და სამართლიან გარემოში ჩატარების უზრუნველსაყოფად, რაც რეალური დემოკრატიის დამკვიდრებისა და სახელისუფლებო ორგანოების ლეგიტიმურობის ფუნდამენტური წინაპირობაა.

ამგვარად, 100 წლის წინ დამტკიცებული დებულება „დამფუძნებელი კრების არჩევნებისა“, რომელიც ცალსახად პროგრესული შინაარსის მატარებელი იყო, ერთგვარ შესაძლებლობას გვაძლევს გავიაზროთ პირველი დემოკრატიული რესპუბლიკის დროს პოლიტიკური პარტიებისა და სახელმწიფო მოღვაწეების პოლიტიკური კულტურისა და სახელმწიფოებრივი აზროვნების მასშტაბები. ამ ფონზე, შევაფასოთ საარჩევნო პროცესისა და პოლიტიკური კულტურის მიმდინარე პრობლემები და გავითვალისწინოთ ისტორიული გამოცდილება დღევანდელი პოლიტიკური პროცესის გასაჯანსაღებლად.

დამფუძნებელი კრების საარჩევნო დებულებაში, როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, დაწვრილებით იყო ჩამოთვლილი დარღვევები, რაც არ უნდა დაეშვათ საარჩევნო კამპანიის დროს:

- საარჩევნო მოწოდებების, სიების შეცვლა და გადაფარვა (მუხლი 93)

¹ იხ.საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918–1921. თბილისი, გამომც. „ივერთა მხარე“, გვ.84–109

- წინასაარჩევნო აგიტაციისთვის განკუთვნილ შენობაში შექრა, სააგიტაციო ლიტერატურის განადაგურება, აგიტაციის გამწევ პირებზე მუქარა ან ძალადობა. (მუხლი 94)

- კანდიდატის პიროვნების, მისი პირადი ცხოვრების შესახებ ყალბი ინფორმაციის გავრცელება, რომელიც მიზნად ისახავდა კანდიდატისა და მისი ორგანიზაციისადმი ნდობის დაკარგვას. (მუხლი 95)

- კანდიდატობაზე თანხმობის შესახებ ყალბი ან გადაკეთებული განცხადების წარდგენა; ცენტრალურ საარჩევნო კომისიაში დამფუძნებელი კრების წევრობზე კენჭისყრაში მონაწილეობის ყალბი ან გადაკეთებული განცხადების წარდგენა. (მუხლი 96)

- ყალბი საკანდიდატო სიებისა და საარჩევნო ბარათების გავრცელება. (მუხლი 97)

- საკანდიდატო სიების წარმომადგენელთა მიერ წინასწარ მოწვეული საარჩევნო კრებებისათვის ან საარჩევნო კომისიების მუშაობისათვის ხელის შეშლა ძალადობრივი მოქმედებით, მუქარით, ძალაუფლების ბოროტად გამოყენებით ან უწყესობის ჩადენით. (მუხლი 98)

- ეკლესიებსა და ღვთისმსახურების შესასრულებელ სხვა ადგილებში დამფუძნებელ კრების საარჩევნო აგიტაცია როგორც ქადაგების, ისე სიტყვიერ ან წერილობითი მოწოდების სახით. (მუხლი 99)

- პიროვნებაზე ძალადობა მოტყუილებით, მუქარით, ძალაუფლების ბოროტად გამოყენებით ან ეკონომიკური დამოკიდებულების საშუალებით საარჩევნო უფლების მქონესათვის თავისუფლად ხმის მიცემის განხორციელებისათვის ხელის შეშლა. (მუხლი 100)

- ძალადობის საშუალებით, მუქარითა თუ უწყესობის მოხდენით საარჩევნო სიების, საარჩევნო დოკუმენტებისა და ყუთების გააფუჭება ან საარჩევნო კომისიის წევრებზე ძალადობით ხელის

შეშლა საარჩევნო პროცესის წარმოებისას კომისიის შენობაში. (მუხლი 101)

- უწესობით, დაშინებით ან მიმოსვლის საშუალების მოსპობით ამომრჩეველთათვის ხელის შეშლა. ისჯებოდა აგრეთვე ცდა ამგვარი დანაშაულის.(მუხლი 102)

- საარჩევნო უბანზე, აკრძალული იყო წინასწარი აგიტაციის ჩატარება. ასევე არჩევნების წარმოებისას წესრიგის დარღვევა. (მუხლი 103)

- ამომრჩევლის გადაბირება დაპირებით, მისთვის ან მისი ოჯახის წევრისათვის პირადი ან ქონებრივი სარგებლის მიცემით, რომ უკანასკნელს არ მიეღო მონაწილეობა დამფუძნებელ კრების არჩევნებში. ისჯებოდა აგრეთვე ცდა ასეთი დანაშაულის ჩადენისა. ასეთივე სასჯელით ისჯებოდა ამომრჩეველი, რომელსაც მოუთხოვია ან მიუღია პირადი სარგებლობა ზემოაღნიშნული მიზნით. (მუხლი 104)

- ამომრჩევლის გამასპინძლება იმ მიზნით, რომ დამფუძნებელ კრებაში არჩევნების დროს ხმა მიეცემინებინა თავის ან სხვა პირთა სასარგებლოდ.(მუხლი 105)

- პიროვნებას, რომელსაც არ ჰქონდა ან დაკარგული ჰქონდა საარჩევნო ხმა და მაინც მიიღებდა არჩევნებში მონაწილეობას ისჯებოდა დატუსაღებით. ასეთივე სასჯელი იყო გათვალისწინებული, იმ პირთათვის, რომლებიც ერთზე მეტ ხმას მისცემდნენ სხვადასხვა საარჩევნო უბანში ან სხვის მაგიერ მისცემდნენ ხმას თუნდაც მისი თხოვნით.(მუხლი 106)

- ხმის მიცემის შედეგების დამახინჯება, საარჩევნო ბარათების ჩამორთმევის, დათვლის ან გამოქვეყნების დროს, საარჩევნო პროცესის წარმოებისას საარჩევნო ბარათების ჩამატება ან შეცვლა ისჯებოდა კანონით. აგრეთვე ისჯებოდა დანაშაულის ჩადენის ცდაც. (მუხლი 107)

- აკრძალული იყო ხმის მიცემის საიდუმლოების გამოაშკარავება დამფუძნებელი კრების არჩევნებში.(მუხლი 108)

- საარჩევნო კომისიის წევრები ან სხვა თანამდებობის პირი, რომელიც განზრახ დაარღვევდა დამფუძნებელი კრების საარჩევნო დებულებას იმ მიზნით, რომ გავლენა მოეხდინა არჩევნების მსვლელობაზე ამა თუ იმ საკანდიდატო სიის სასარგებლოდ თუ საზიანოდ, ისჯებოდა დატუსაღებით ან უფრო მკაცრი სასჯელით.² (მუხლი 109)

დამფუძნებელი კრების საარჩევნო პროცესის წარმოება ევალებოდა ცენტრალურ, საქალაქო, სამაზრო, სასოფლო საზოგადოებისა და სოფლის წვრილ საუბნო საარჩევნო კომისიებს, რომელთაც ეკისრებოდათ პასუხისმგებლობა არჩევნები სამართლიანად და წესიერების ფარგლებში ჩატარებულიყო.³ დამფუძნებელი კრების დებულებაში გაწერილი ეთიკურ-სამართლებრივი ნორმების გარდა, არჩევნებამდე რამდენიმე თვით ადრე შინაგან საქმეთა სამინისტროს მიერ გამოცემულ იქნა ცირკულარი, რაც კრძალავდა საარჩევნო პროცესში ადმინისტრაციული მოხელეების ჩართვასა და პარტიული მიზნებისთვის მათ გამოყენებას.⁴ მიუხედავად იმისა, რომ არჩევნების თავისუფლების დაცვა კანონმდებლობით იყო უზრუნველყოფილი, იმდროინდელი პრესის ფურცლებზე მრავლად ვხვდებით ოპოზიციური პარტიების კრიტიკას არჩევნების მიმდინარეობისას საკანონმდებლო მუხლების დარღვევის შესახებ.

არჩევნების პროცესში გამოვლენილი დარღვევები

უზენაესი საკანონმდებლო ორგანოს-დამფუძნებელი კრების არჩევნების ჩატარება მოიაზრებოდა, 1919 წლის გვიან გაზაფხულზე, თუმცა პარლამენტმა სოციალ-დემოკრატიული პარტიის წინადადებით, შეცვალა ეროვნული საბჭოს მიერ მიღებული კანონი და დააჩქარა არჩევნები. სოციალ-დემოკრატები აღნიშნულ გარემო-

² დამფუძნებელი კრების საარჩევნო დებულება. გვ.104-107

³ დამფუძნებელი კრების საარჩევნო დებულება. გვ. 86

⁴ გაზ. „საქართველო“.1919 წ. 20 თებერვალი, N30. გვ.1.

ებას ხსნიდნენ საერთაშორისო მდგომარეობის გათვალისწინებით. კერძოდ, პარიზის საერთაშორისო სამშვიდობო კონფერენციამდე, საქართველოს ხალხის მიერ საყოველთაო და პირდაპირი წესით უზენაესი საკანონმდებლო ორგანოს–დამფუძნებელი კრების არჩევა, ცხადყოფდა, ქართველი ხალხის ურყევ და მტკიცე ნებას დამოუკიდებელ სახელმწიფოში ცხოვრებისა, რაც გააბათილებდა რუსეთში შეთხზულ ამბავს, თითქოს საქართველოს დამოუკიდებლობა გამოცხადდა ქართველი ხალხის ნების საწინააღმდეგოდ მხოლოდ ინტელიგენციის სურვილით. ამგვარად, სოციალ–დემოკრატიების მოსაზრებით, დაჩქარებული წესით, დამფუძნებელი კრების არჩევა, მნიშვნელოვან როლს ითამაშებდა საქართველოს საერთაშორისო აღიარების საქმეში.⁵

„ეროვნულ–დემოკრატიული“ პარტიის წარმომადგენლები აკრიტიკებდნენ სოციალ–დემოკრატიული პარტიის ზემოაღნიშნულ არგუმენტს და მიაჩნდათ, რომ თუ ევროპის დიდი სახელმწიფოებისთვის მიუღებელი იქნებოდა საქართველოს დამოუკიდებლობა, ვერავითარი დამფუძნებელი კრების არჩევა და ხალხის ერთსულოვანი მოთხოვნა მიზანს ვერ მიაღწევდა. ამასთანავე, პარიზის კონგრესზე ის ქვეყნებიც იყვნენ წარდგენილნი, რომელთაც დამფუძნებელი კრების არჩევნები ვერ ჩაატარეს, თუმცა დამოუკიდებლობის შენარჩუნებას ელოდნენ.⁶

ეროვნულ–დემოკრატიების მოსაზრებით, დამფუძნებელი კრების რამდენიმე კვირით გვიან მოწვევა, არ გამოიღებდა სავალალო შედეგს, არჩევნების დაჩქარებამ კი გაანახევრა ვადა სიების გამოქვეყნების, შეცვლის, შესწორების, საარჩევნო ბარათების დაგზავნისა თუ სხვა, რამაც გამოიწვია მთელი რიგი ხარვეზები საარჩევნო პროცესის მიმდინარეობისას, დაირღვა საარჩევნო კანონის თითქმის ყველა მუხლი, არ მოესწრო სიების შედგენა, ქალაქების გარდა სიები

⁵ გაზ. „საქართველო“, 1919 წ. 6 მარტი. N51. გვ.2

⁶ გაზ. „საქართველო“, 1919 წ. 6 მარტი. N51. გვ.2

არსად გამოქვეყნებულა, კომისიები ნაჩქარევად შედგა, საარჩევნო ბარათები გვიან მივიდა ადგილებზე⁷ და შედეგად თავისუფალი საქართველოს პირველი სახალხო წარმომადგენლობა მიემსგავსა უფრო მორიგ პარტიულ ყრილობას, ვიდრე ერის პარლამენტს.⁸

საარჩევნო პროცესის მიმდინარეობისას გამოვლენილ დარღვევებზე, ვრცელი ინფორმაცია გვხვდება იმდროინდელი პრესის ფურცლებზე. გაზეთი „საქართველო“ იუწყებოდა, რომ დამფუძნებელი კრების არჩევნებზე მმართველი პარტიის ზოგიერთი წარმომადგენელი არღვევდა საარჩევნო კანონს, ამომრჩეველს ემუქრებოდა რეკვიზიციის წესით ქონების ჩამორთმევით, სხვადასხვა სახის შევიწროებით, იმ შემთხვევაში თუ ეროვნულ–დემოკრატიულ პარტიას მისცემდნენ ხმას.⁹

მიუხედავად იმისა, რომ შინაგან საქმეთა მინისტრის განკარგულებით იკრძალებოდა საარჩევნო პროცესში ადმინისტრაციული მოხელეების პარტიული მიზნებით გამოყენება, კომისარ–მილიციელები და სხვა მოხელეები აქტიურად იყვნენ ჩართული საარჩევნო პროცესში მმართველი პარტიის სასარგებლოდ. მაგალითად, მანგლისში არჩევნების მიმდინარეობისას, კომისარ–მილიციელები და გვარდიელები, სხვადასხვა სოფლებში შედიოდნენ იარაღით და მოსახლეობას ემუქრებოდნენ თუ დამფუძნებელი კრების არჩევნებში მონაწილეობას არ მიიღებდნენ და ხმას არ მისცემდნენ N1 სოციალ–დემოკრატებს, დაჯარიმდებოდნენ–კაცი 10 მანეთით, ქალი– 5 მანეთით. გვარდიელები ინიშნებოდნენ სოფლის კომისიის ინსტრუქტორებადაც.¹⁰ აღნიშნული გარემოებით, ირღვეოდა არამხოლოდ შინაგან საქმეთა მინისტრის ბრძანება, არამედ საარჩევნო კანონის ის მუხლები, რომლებიც კრძალავდა დაშინებას, მუქარას,

⁷ საქართველოს დამფუძნებელ კრება. სხდომის ოქმები. ტომი I. გვ.108.

⁸ გაზ. „საქართველო“, 1919 წ. 6 მარტი. N51. გვ.2

⁹ გაზ. „საქართველო“. 1919 წ. 8 მარტი. N53. გვ.1

¹⁰ გაზ. „საქართველო“. 1919წ. 28 თებერვალი. N46. გვ.4

ძალადობას და ამომრჩევლის ეკონომიური მდგომარეობით სარგებლობას, მოქალაქის არჩევანზე ზეგავლენის მოხდენის მიზნით.

გაზეთი „საქართველო“ იუწყებოდა, რომ 14 თებერვალს მანგლისის სოფლებში გვიან საღამომდე არ ჩანდნენ საარჩევნო პროცესზე პასუხისმგებელი პირები და არც საარჩევნო ყუთები დადგმულა, რის გამოც დილიდან შეკრებილი ამომრჩეველი საარჩევნო უფლების გამოყენების გარეშე დაიშალა. სოფელ ღვევში, საღამოს ხუთ საათზე ჩასულმა გვარდიელებმა, რომლებიც ამავდროულად სოფლის კომისიების ინსტრუქტორებიც იყვნენ, ისარგებლეს ზემოაღნიშნული გარემოებით, სოფელ–სოფელ დაიწყეს საარჩევნო ყუთის ტარება, რასაც უნდოდათ იმას სჩადიოდნენ, ასევე მრავლად ჰქონდათ ცარიელი ბიულეტენებიც, რომელთა გამოყენებას სარაიონო კომისიაში საარჩევნო ყუთის გადატანამდე თავისუფლად შეძლებდნენ. ამომრჩეველი იარაღის შიშით არსებული უკანონობის წინააღმდეგ ხმას ვერ იღებდა. ეროვნულ–დემოკრატიული პარტიის წარმომადგენელი პროტესტს აცხადებდა კანონდარღვევების გამო, თუმცა უშედეგოდ. ღვევის საზოგადოებაში კომისიის მიერ არც ერთი დებულების მუხლი არ იყო შესრულებული. ყუთი არ იყო დალუქული, კომისიის წევრი მრავალჯერ შესდევდა ამომრჩეველს ოთახში ბიულეტენის ჩასადებად. თავმჯდომარეობდა და მდივნობდა იგივე პროპაგანდისტი–ინსტრუქტორი. კომისარი საარჩევნო ყუთთან აგიტაციას ეწეოდა. შენიშნული იყო, რომ მცირეწლოვნებიც იღებდნენ არჩევნებში მონაწილეობას და სხვა მრავალი. აღნიშნულ კანონდარღვევებზე ეროვნულ–დემოკრატიული პარტიის რწმუნებულმა 16 თებერვალს წერილობითი განცხადება შეიტანა სარაიონო კომისიის თავმჯდომარე ბერიძის სახელზე, რასაც რეაგირება არ მოჰყოლია.¹¹

ანგარიში არ ეწეოდა არც საარჩევნო კანონმდებლობას და არც შინაგან საქმეთა მინისტრის ბრძანებულებას, რომელიც კომისრე-

¹¹ გაზ. „საქართველო“. 1919წ. 28 თებერვალი N46. გვ. 4

ბისა თუ სხვა ადმინისტრაციულ მოხელეებს საარჩევნო პროცესში აქტიურ მონაწილეობას უკრძალავდა. ადმინისტრაცია მიჩვეული იყო პარტიული ორგანიზაციის ეგოიზმს. სოციალ-დემოკრატებმა მარჯვედ გამოიყენეს ადმინისტრაცია. პროპაგანდისტებსა და კომისრებს აუარებელი ხალხი მიყავდა სოფლებში საარჩევნო ყუთებთან. შინაგან საქმეთა მინისტრის ჟესტი, ცირკულარის მიღება, ჟესტად დარჩა და პილატესავით დაიბანა ხელები. ეროვნულ-დემოკრატების მოსაზრებით, ამ გარემოებების გამო დაემსგავსა დამფუძნებელი კრება სოციალ-დემოკრატიული პარტიის ყრილობას და არა დამფუძნებელ კრებას.¹²

თბილისში 14 თებერვალს არჩევნების პირველ დღეს საარჩევნო ყუთებთან მისული ამომრჩევლების რიცხვი 100 კაცს არ აღემატებოდა. 15 თებერვალს საარჩევნო კომისიები, ზოგიერთი უბნის გარდა ცარიელი რჩებოდა. ამგვარი ტენდენცია გაგრძელდა 16 თებერვლის შუადღემდე. ხმების დათვლის პროცესში, მოულოდნელად, საარჩევნო ყუთები სავსე აღმოჩნდა კონვერტებით, რაც ეჭვს ბადებდა. ეს გარემოება განსაკუთრებით დაეტყო იმ ადგილებს, სადაც კომისიების შემადგენლობა მცირერიცხოვანი იყო, ან კომისიაში ერთი ან ორი პარტიის წარმომადგენელი იყო.¹³

არჩევნების დასრულების შემდეგ საარჩევნო პროცესში ჩადენილი მრავალი უკანონობა გამოვლინდა. დადგინდა, რომ უმეტეს წილად საუბნო საარჩევნო კომისიების თავმჯდომარეებმა, არათუ იცოდნენ საარჩევნო კანონი, არამედ თავად არღვევდნენ და ნებით თუ უნებლით, საშუალებას აძლევდნენ ზოგიერთ პარტიებს ამკარა ბოროტმოქმედებანი ჩაედინათ. მაგალითად, მეოცე პუნქტში ადგილი ჰქონდა შემდეგ ფაქტებს: ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის წარმომადგენელი კომისიაში გამოცხადდა 15 თებერვლის 9 საათზე, როდესაც კომისია კანონის თანახმად დაიხურა მეორე

¹² გაზ. „საქართველი“ 1919წ. 20 თებერვალი. N39. გვ. 1.

¹³ გაზ. „საქართველო“ 1919 წ. 18 თებერვალი. N37. გვ. 2

დღის 9 საათამდე, ხმის მისაცემად გამოცხადებულ პირთა რიცხვი დაახლოებით 100 კაცს უდრიდა, ხოლო მეორე დღეს 16 თებერვალს დილის 10 საათზე, როდესაც ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის წარმომადგენელი მივიდა, ხმის მიმცემთა რიცხვი აღმოჩნდა 300. კომისიაში ამ დროისთვის მხოლოდ 2 წარმომადგენელი იყო, სოციალ-დემოკრატიული და სოციალ-ფედერალისტების პარტიიდან. ბიულეტენის დამრიგებელნი კი აცხადებდნენ, რომ დილით ყუთთან 10–15 კაცზე მეტი არ მისულა. თუ 14–15 თებერვალს ხმათა რაოდენობა შემდეგნაირად გადანაწილდა: N1 სოციალ-დემოკრატები 132 ხმა; N2 ეროვნულ-დემოკრატები 34 ხმა; N5 სოციალ-ფედერალისტები 18 ხმა; ზემოაღნიშნული ინციდენტის შემდგომ, 16 თებერვალს, ხმები ამგვარად გადანაწილდა N1 სოციალ-დემოკრატები 292 ხმა; N 2 ეროვნულ-დემოკრატები 38 ხმა; N5 სოციალ-ფედერალისტები 161 ხმა, რამაც ეჭვი გააჩინა საარჩევნო კანონის დარღვევაზე.¹⁴

ასეთივე ამბავი განმეორდა მრავალ ადგილას. 49-ე პუნქტში, დიდუბეში ადგილი ჰქონდა შემდეგ ფაქტს: ცენტრალურ კომისიის წევრმა ლ. ჯაფარიძემ შენიშნა, რომ საარჩევნო კომისიის კარებთან უცნობი პირი პირადობის ბარათების დიდ ოდენობას ჩუმად აწვდიდა ქალს. ბარათები დაუყოვნებლივ ჩამორთმეულ იქნა. ამ ფაქტის შესახებ კომისიის თავმჯდომარემ განაცხადა, რომ კომისიის დადგენილებით, იმ პირებს ეგზავნებოდათ საპირადო ბარათები, ვისაც ბინაზე არ მიუღია, რაც არ შეესაბამებოდა სიმართლეს. გამოირკვა, რომ ის პირი ვინც ბარათებს არიგებდა, აღმოჩნდა N 1 ბიულეტენების დამრიგებელი ვინმე შენგელია. აღნიშნული ფაქტის შესახებ ოქმი შედგა და საუბნო კომისიის საქმე გაეგზავნა ცენტრალურ საარჩევნო კომისიას, კანონიერი მსვლელობის მისაცემად.

¹⁴ გაზ. „საქართველო“. 1919 წ. 18 თებერვალი. N37. გვ.2.

საარჩევნო კანონი დაირღვა ავლაზარში, სადაც დაპატიმრებულ იქნა ორი პირი, რომლებიც დაშნაკცუთუნის სასარგებლოდ ამლევდნენ ხმას სხვის მაგიერ. იმავე მისამართზე აღმოჩნდა დაშნაკცუთუნის ბიურო, სადაც ყალბი მოწმობები მზადდებოდა. ბიურო დაკეტეს. აგრეთვე, ერთობის უბანში დაპატიმრებულ იქნა შვიდი პირი ყალბი მოწმობებით, რომლებიც მემარცხენე სოციალ-ფედერალისტების აგენტები აღმოჩნდნენ. თბილისში მე-20 პუნქტში არჩევნებში მონაწილეობა მიიღო 520-მა კაცმა, ხოლო კონვერტების დათვლის დროს აღმოჩნდა 30-ით მეტი. აშკარა ბოროტმოქმედების გამო არჩევნების შედეგი საქალაქო კომისიამ არ მიიღო მხედველობაში.¹⁵ გარდა ზემოაღნიშნული დარღვევებისა, წინასაარჩევნო პროცესში მრავალი ხრიკი იქნა გამოყენებული. 12 თებერვალს რამდენიმე ახალგაზრდამ თბილისში, ელისაბედის ქუჩაზე მაცხოვრებლებს პირადობის ბარათები მოტყუებით ჩამოართვა და ბარათების მაგიერ ბიულეტენი N5 დაუტოვა. მოცემულ დანაშაულზე საქმე აღიძრა მათ პასუხისგებაში მისაცემად.

დუშეთში ჩატარებული არჩევნები კომისიამ არ დაამტკიცა, ვინაიდან, ოთახში სადაც არჩევნები ჩატარდა ჭერი იყო ჩატეხილი და საარჩევნო ყუთი ქვემოდან დაჭყლეტილი. საქმე გადაეცა გამოძიებას. გამოძიების დასრულების შედეგები უნდა მოხსენებოდა ცენტრალურ კომისიას და შემდგომ ამისა, სამანდატო კომისიას მიეცემოდა შესაძლებლობა ეს ხმები გადაენაწილებინათ სხვადასხვა პარტიებს შორის.¹⁶

ობიექტურობა მოითხოვს, ითქვას, რომ დამფუძნებელი კრების საარჩევნო პროცესში ზემოაღნიშნული კანონდარღვევების გარდა, ასევე ვხვდებით, კანონის გააზრების ზნეობრივ-მორალურ მიდგომებს. კანონი წარმოადგენს რა ზოგადი ხასიათის ნორმას, ვერ

¹⁵ გაზ. „საქართველო“. 1919 წ. 18 თებერვალი. N37. გვ.2.

¹⁶ საქართველოს დამფუძნებელი კრება სხდომის ოქმები. ტომი I. თბილისი 2019. გვ. 101-102

ითვალისწინებს კონკრეტულ შემთხვევებს, ამიტომ იმისათვის რომ კანონის აღსრულებით სამართლიანობა დადგეს, საჭიროა მისი ზნეობრივ-მორალური კუთხით გააზრება. სწორედ ამგვარი გააზრების ცალკეულ შემთხვევებს ვხვდებით დამფუძნებელი კრების არჩევნებისას.

საარჩევნო დებულების მიხედვით, არჩევნები უნდა ჩატარებულიყო 14–16 თებერვალს. ვინაიდან, დიდთოვლობისა და ქარბუქის გამო რაჭაში ვერ ჩატარდა არჩევნები კანონით განსაზღვრულ ვადებში, სამაზრო კომისიამ ნება დართო ამომრჩეველს 17–19 თებერვალს გამოეყენებინა საარჩევნო უფლება. მოგვიანებით, სადავო არჩევნების განხილვისას, სამანდატო კომისიამ აღიარა რაჭის არჩევნების შედეგები, რადგან განზრახ ბოროტმოქმედებას არ ჰქონია ადგილი.¹⁷ თუ პროცედურულ ჭრილში შევხედავთ კანონს, მაშინ ზემოაღნიშნული ფაქტი, აშკარა კანონდარღვევა იყო, მაგრამ თუ ეთიკურ–სამართლებრივი კუთხით გავიაზრებთ, კომისიების გადაწყვეტილება სამართლიანობაზე იყო ორიენტირებული, ვინაიდან გაუთვალისწინებელი ბუნებრივი პირობების გამო მოქალაქეებს არ შეუზღუდეს უმთავრესი დემოკრატიული უფლება არჩევნებში მონაწილეობისა.

ასევე, სადავოდ მიიჩნეოდა თელავის მაზრის რამოდენიმე სოფელში დაფიქსირებული შემთხვევა. მაგალითად, სოფელ გულგულაში ადგილობრივმა მოსახლეობამ საზოგადო ყრილობაზე მიიღო დადგენილება, რომ ერთ კონკრეტულ დღეს გამოცხადებულიყო არჩევნებზე და ყველას ხმა მიეცა N1–თვის. ასეც მოიქცნენ, თუმცა საარჩევნო კომისიამ ხმები ადგილზე არ დაითვალა და დალუქული ყუთი სამაზრო კომისიაში ჩაიტანა, რითაც დაარღვია საარჩევნო კანონი. მიუხედავად იმისა, რომ იმდენი ხმა იყო რამდენიც ბიულეტენი, მოცემული შემთხვევა ეჭვს ბადებდა. ცენტრალურმა

¹⁷ საქართველოს დამფუძნებელი კრება სხდომის ოქმები. ტომი I. თბილისი 2019. გვ. 102

საარჩევნო კომისიამ არჩევნები არ დაამტკიცა მანამ, სანამ სპეცი-ალურმა კომისიამ ადგილზე არ გამოარკვია საქმის ვითარება. კომი-სიის მოხსენებით, ადგილობრივი სოფლის საზოგადოება არ იყო გაცნობილი ყველა კანონს, რომლის დაცვაც ევალეზობდათ საარ-ჩევნო პროცესში. აქედან გამომდინარე, მიიჩნიეს, რომ დალუქული ყუთის სამაზრო კომისიაში ჩატანა, გულუბრყვილობის შედეგი იყო და არა განზრახ გამიზნული ბოროტმოქმედების. შესაბამისად, არ-ჩევნების შედეგები დამტკიცებულ იქნა სამანდატო კომისიის მი-ერ.¹⁸ სადავო არჩევნების განხილვისას არაერთი მსგავსი მაგალითი გვხვდება, როდესაც კანონების მორალური გააზრებით სამართლი-ანობის უზრუნველყოფა ხდებოდა.

მოგვიანებით, დამფუძნებელი კრების სხდომაზე ეროვნულ-დემოკრატიული ფრაქციის წარმომადგენელი ალექსანდრე ასათი-ანი, საარჩევნო პროცესში გამოვლენილი დარღვევების უმეტესობას, გაუმართავ საარჩევნო კანონს უკავშირებდა და მომავალი პარლა-მენტისათვის კანონის შემუშავების პროცესში ყველა ხარვეზის გას-წორების აუცილებლობაზე ამახვილებდა ყურადღებას. განსაკუთ-რებით აკრიტიკებდა კანონს, რომელიც კომისიებს „პარტიულ ძალ-თა განწყობილების მიხედვით“ ადგენდა. ასათიანი აღნიშნავდა, რომ ამგვარი წესით შემდგარი მმართველობა არასდროს იქნებოდა კანონის ნამდვილი დამცველი და მორჩილი. ვინაიდან, მმართველ პარტიას შესაძლებლობა მისცა მაზრაში კომისიის წევრებად ძირი-თადად თავისი პარტიის წარმომადგენლები დაენიშნა, რაც ცხადყო კომისიის ოქმებში აზრთა სხვადასხვაობის უქონლობამ და პრო-ტესტის არარსებობამ.

ალექსანდრე ასათიანი მიიჩნევდა, რომ წარმომადგენლობითი ორგანოს შექმნა, რომელიც გამოხატავდა ხალხის უმრავლესობის სულისკვეთებასა და ინტერესს, მხოლოდ მაშინ შეიძლებოდა, რო-

¹⁸ საქართველოს დამფუძნებელი კრება სხდომის ოქმები. ტომი I. თბილისი 2019. გვ. 102

დესაც საარჩევნო მუშაობის დროს კანონი სავალდებულოდ იქნებოდა მიჩნეული და ყველა პარტია და ჯგუფი, რომელიც არჩევნებში მონაწილეობდა ერთნაირი უფლებით იქნებოდა აღჭურვილი სამუშაო პროცესში. თუ კანონს ანგარიში არ გაეწეოდა და არჩევნები მოეწყობოდა „პარტიულ ძალთა განწყობილების“ სისტემით, მმართველი პარტია ყოველთვის შეძლებდა მიეღო ისეთი შედეგი, როგორც მას მოესურვებოდა. აქვე დასძენდა, რომ აღნიშნული გამოსვლით ჩრდილს არ აყენებდა დამფუძნებელი კრების სუვერენიტეტს და მხოლოდდამხოლოდ მიზნად ისახავდა ზემოაღნიშნული მძიმე შეცდომების გათვალისწინებასა და აღმოფხვრას მომავალი პარლამენტისათვის საარჩევნო კანონის შემუშავების პროცესში.¹⁹

ეროვნულ-დემოკრატიული პარტიის წევრი ვასილ წერეთელი გაზეთ „საქართველოს“ ფურცლებზე, აკრიტიკებდა სოციალ-დემოკრატებს, რომელთაც საარჩევნო პროცესში ოპოზიციური პოლიტიკური პარტიების მიმართ ძალმომრეობა არ იკმარეს და თუ ვინმე კრიტიკულ შენიშვნას გამოთქვამდა საარჩევნო პროცესში გამოვლენილ დარღვევებზე ან დამფუძნებელი კრების მისამართით, საქართველოს მტრებს უწოდებდნენ და დასჯით ემუქრებოდნენ. „ხმა გაკმინდეთ, კრინტი არ დაძრათ საარჩევნო ძალმომრეობის შესახებ, რომელიც მმართველმა პარტიამ თავის მოპირდაპირეთა წინააღმდეგ იხმარა, რადგან ამგვარი განქიქება დამფუძნებელ კრებას უცხოელების თვალში სახელს გაუტეხო“. აქვე ვასილ წერეთელი დასძენდა, რომ ვინაიდან, დამფუძნებელი კრება წარმოადგენდა ერთადერთ საკონსტიტუციო და საკანონმდებლო ორგანოს, უკანონოდაც რომ ყოფილიყო არჩეული, ეროვნულ-დემოკრატიული პარტია პატივს სცემდა და დაემორჩილებოდა დამფუძნებელი კრების კანონებსა და დეკრეტებს, თუმცა იმ პირობით რომ კრიტიკის უფლებას დაიტოვებდა. „ჯერ ერთი შეუმცდარი არავინ

¹⁹ საქართველოს დამფუძნებელი კრება სხდომის ოქმები. ტომი I. თბილისი 2019. გვ. 110–112

არის, მეორე დამფუძნებელ კრებაზე უფრო მიგვაჩნია საქართველო და მესამე, თვით საქართველოს ერის შეცდომების შესახებაც კი მოვალე ვართ ვთქვათ ჩვენი სიტყვა“. ვასილ წერეთელი ხაზს უსვამდა, რომ დამფუძნებელი კრება ხალხისთვის იყო და არა ხალხი დამფუძნებელი კრებისათვის, ამიტომ მოვალეობად მიაჩნდათ დამფუძნებელი კრების შეცდომების გამომზეურება და ჯანსაღი კრიტიკა.²⁰

დამფუძნებელი კრების წევრობისა და მოხელეობის შეუთავსებლობის შესახებ

თანამედროვე დემოკრატიული სახელმწიფოების პროფესიული ეთიკის კოდექსებში გაწერილია დებულებები, რომელიც კრძალავს ორი ან მეტი თანამდებობის ერთდროულად დაკავებას, რაც ხელს უწყობს მოხელეს სრული პასუხისმგებლობით გაიაზროს და პირნათლად შეასრულოს მანდატით დაკისრებული ვალდებულებები. მოცემული საკითხის საჭიროება, არც საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის ფუძემდებლებს დარჩენიათ ყურადღების მიღმა და დამფუძნებელი კრების მუშაობის დაწყებისთანავე 1919 წლის 29 მარტს განიხილეს კანონპროექტი პარლამენტის წევრობისა და მოხელეობის შეუთავსებლობის შესახებ.

წარმოდგენილი კანონპროექტის მთავარი საფუძველი იყო დამფუძნებელი კრების ღირსების დაცვა; კანონმდებლების ზნეობრივი თავისუფლება და მათი კეთილსინდისიერი მუშაობის უზრუნველყოფა საკანონმდებლო, საკონტროლო თუ სხვა სახის საქმიანობაში.²¹

საკითხის გადაწყვეტის დროს გაითვალისწინეს ევროპული ქვეყნების, –საფრანგეთის, შვეიცარიის, ავსტრიის, სერბიისა და სხვა-

²⁰ გაზ. „საქართველო“. 1919 წ. 8მარტი. N53. გვ.1

²¹ საქართველოს დამფუძნებელი კრება სხდომის ოქმები. ტომი I. თბილისი 2019. გვ. 116.

თა გამოცდილება, სადაც მათი კონსტიტუციური წესებიდან გამომდინარე, განსხვავდებოდა მიდგომები, თუმცა ამოსავალი პრინციპი ყველასთვის საზიარო იყო, გაეთავისუფლებინათ კანონმდებელი იმ თანამდებობებისაგან, რაც ხელს შეუშლიდა მოვალეობის კეთილსინდისიერად შესრულებაში.²²

საქართველოში 1919 წლის 4 აპრილს მიიღეს კანონი „დამფუძნებელი კრების წევრობისა და მოხელეობის შეუთავსებლობის შესახებ“, რომელიც შეესაბამებოდა საქართველოში დამკვიდრებულ ფაქტიურ კონსტიტუციურ მოწყობას.²³ თუმცა ამ კანონში მნიშვნელოვანი იყო ჩამონათვალი, თუ რა თანამდებობების შეთავსება შეიძლებოდა. დამფუძნებელი კრების წევრობა თავსებადი იყო შემდეგ თანამდებობებთან: მინისტრობა, სახელმწიფო კონტროლიზაცია, ელჩობა, პროფესორობა, პრივატოცენტობა, რექტორობა, ადგილობრივი თვითმმართველობის გამგეობისა და სახალხო გვარდიის წევრობა. თანამდებობის შეთავსების შემთხვევაში, დამფუძნებელი კრების წევრი გასამრჯელოს ერთ–ერთი ადგილიდან იღებდა, რომელსაც აირჩევდა.

თუკი, კანონის მიღებიდან ერთი თვის განმავლობაში დამფუძნებელი კრების წევრი არ დატოვებდა „შეუთავსებელ“ თანამდებობას, დაკარგავდა დამფუძნებელი კრების წევრობას.²⁴

შეთავსების დაშვებამ შეშფოთება გამოიწვია დამფუძნებელი კრების სხდომებზე, ქვორუმის შეკრების თაობაზე. დებულების თანახმად ქვორუმი 55 წევრი იყო. 1918 წლის 8 აპრილის სხდომაზე, სოციალისტ–რევოლუციონერთა პარტიის წევრმა, ილია ნუცუბიძემ ქვორუმის გაზრდა მოითხოვა 66 წევრამდე, რადგან მიაჩნდა, კონს-

²² საქართველოს დამფუძნებელი კრება სხდომის ოქმები. ტომი I. თბილისი 2019. გვ. 116–118

²³ საქართველოს დამფუძნებელი კრება სხდომის ოქმები. ტომი I. თბილისი 2019. გვ.119

²⁴ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული(1918–1921) თბილისი, 1990. გვ. 237–238.

ტიტუციის შესაქმნელად მოწოდებულ ორგანოში–დამფუძნებელ კრებაში, აუცილებელი იყო უმრავლესობის ნების გამოვლენა, ქვეყნისთვის სასიცოცხლო მნიშვნელობის საკითხების გადასაჭრელად.²⁵ სოციალ–დემოკრატიული პარტიის წარმომადგენელ კირილე ნინიძეს ეს შეუძლებლად მიაჩნდა და პირიქით, ქვორუმის 50 წევრამდე შემცირება მოითხოვა. საბოლოოდ, დამფუძნებელი კრების სხდომაზე მიღებულ იქნა გადაწყვეტილება, რომ ქვორუმი 50 წევრი იყო.²⁶

დამფუძნებელი კრების სხდომებზე კანონშემოქმედთა დასწრების საკითხს არეგულირებდა რეგლამენტი, სადაც დეტალურად იყო გაწერილი არასაპატიო გაცდენების შემთხვევაში პასუხისმგებლობის საკითხი.

- დამფუძნებელი კრების წევრი, რომელიც გათავისუფლებული არ იყო, მაგრამ საპატიო მიზეზით ვერ დაესწრებოდა დამფუძნებელი კრების სხდომებს, უნდა აღენიშნა სხდომაზე, არაუგვიანეს ერთი დღისა და იმ თვის ბოლომდე, რომლის განმავლობაშიც წევრი სხდომას ვერ დაესწრო. წინააღმდეგ შემთხვევაში პრეზიდიუმი არასაპატიო მიზეზად ჩათვლიდა წევრის არყოფნას სხდომაზე. იმ შემთხვევაში თუ უკანასკნელი დღე დაემთხვეოდა უქმე(კვირა) დღეს, ვადის დასასრულად ითვლებოდა შემდეგი პირველი სამუშაო დღე.

- თუ დამფუძნებელი კრების წევრს საშუალება არ ჰქონდა პირადად აღენიშნა წევრთა სიაში სხდომაზე დაუსწრებლობის მიზეზი, შეეძლო წერილობითი განცხადება წარედგინა თავმჯდომარისათვის.

- სხდომაზე დაუსწრებლობის საპატიო მიზეზად ითვლებოდა: დამფუძნებელი კრების წევრის ავადმყოფობა; ოჯახის წევ-

²⁵ საქართველოს დამფუძნებელი კრება სხდომის ოქმები.ტომი I. თბილისი 2019 გვ.194

²⁶ საქართველოს დამფუძნებელი კრება სხდომის ოქმები.ტომი I. თბილისი 2019 გვ.194–195

რის სიკვდილი ან მძიმე ავადმყოფობა; სამუშაო, რომელიც დამფუძნებელი კრების მოქმედებას უკავშირდებოდა; იმგვარი პირადი საქმეები, რომელთა გადადება არ შეიძლებოდა.

- სია იმ წევრებისა, რომლებიც სხდომებს ვერ ესწრებოდნენ საპატიო თუ არასაპატიო მიზეზთა გამო, პერიოდულად უნდა გამოცხადებულიყო.

- დამფუძნებელი კრების წევრს, რომელიც არასაპატიო მიზეზის გამო გააცდენდა სხდომას, ყოველ გამომშვებულ სხდომისათვის თვითური გასამრჯელოს 1/30 უნდა გამორიცხვოდა.

- დამფუძნებელი კრების წევრი, რომელიც ორი თვის განმავლობაში სრულიად არ დაესწრებოდა სხდომას და არც განმარტებას წარადგენდა ამის გამო, დამფუძნებელი კრების წევრობიდან გარიცხულად ითვლებოდა და მის ადგილს მორიგი კანდიდატი იკავებდა.²⁷

ზემოაღნიშნულის გარდა, დამფუძნებელი კრების პრეზიდიუმის მიერ უნდა შემუშავებულიყო დამფუძნებელი კრების შინაგანაწესი, რომელიც დაარეგულირებდა იმ შემთხვევებს, რაც რეგლამენტით არ იყო განსაზღვრული ან დამფუძნებელი კრების დადგენილებით სხვა ორგანოს არ ჰქონდა მინდობილი.²⁸

საპარლამენტო დებატების ეთიკური ასპექტები

დამფუძნებელი კრების რეგლამენტში დაწვრილებით იყო განსაზღვრული „მსჯელობის წესი“, რომელიც უნდა დაეცვათ კრების წევრებს.

ორატორი ვალდებული იყო მსჯელობისას არ გამოეყენებინა შეურაწმყოფელი, უკმეხი ან საზოგადოდ დამფუძნებელი კრებისათვის ღირსების შემლახველი სიტყვები. ამ პირობების დარღვევის

²⁷ იხ.საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918–1921. თბილისი, გამომც. „ივერთა მხარე“, გვ.264–265

²⁸ იხ.საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918–1921. თბილისი, გამომც. „ივერთა მხარე“, გვ.266.

შემთხვევაში თავმჯდომარეს შეეძლო მიეღო შემდეგი ზომები: მოეწოდებინა წესიერებისაკენ, მიეცა შენიშვნა, ჩამოერთვა სიტყვა ორატორისათვის ან წინადადება მიეცა დამფუძნებელი კრებისათვის, რომ წესიერების დამრღვევი წევრი ერთი ან რამდენიმე სხდომიდან დაეთხოვათ. აქვე უნდა აღინიშნოს რომ, სიტყვა ჩამორთმეულ ორატორს იმავე საგანზე და იმავე სხდომაზე არ მიეცემოდა აზრის გამოთქმის შესაძლებლობა.

რეგლამენტი მკაცრად მოითხოვდა „წესიერების დაცვას“. თუ დამფუძნებელი კრების წევრი დაარღვევდა წესიერებას, თავმჯდომარეს შეეძლო მოეწოდებინა წესიერებისაკენ, მიეცა შენიშვნა ან დამფუძნებელი კრებისათვის წინადადება წარედგინა წევრის სხდომიდან დათხოვნის შესახებ. აღნიშნულ წინადადებაზე კენჭისყრა უნდა მომხდარიყო უკამათოდ. წესიერების დამრღვევს უფლება ჰქონდა კენჭისყრის დაწყებამდე საკუთარი ან კრების სხვა წევრის პირით 10 წუთის განმავლობაში განმარტება გაეკეთებინა დამფუძნებელი კრებისათვის.

დამფუძნებელი კრების სხდომაზე, დარბაზში ატეხილი ხმაურისა და უწესობის შემთხვევაში თუ თავმჯდომარე ვერ მოახერხებდა ვითარების დარეგულირებას, თავმჯდომარე ტოვებდა ადგილს და სხდომა ნახევარი საათით შეწყვეტილად ითვლებოდა. სხდომის განახლების შემთხვევაში თუკი ხმაურობა და უწესობა გაგრძელდებოდა, სხდომა დახურულად ცხადდებოდა.²⁹

დამფუძნებელი კრების წევრთა შეუვალობა

დამფუძნებელი კრების წევრი არ შეიძლებოდა პასუხისგებაში მიცემულიყო იმ აზრისა და შეხედულების გამო, რომელსაც სიტყვით, ხმის მიცემით ან სხვა გზით გამოთქვამდა თავისი მოვალეობის შესრულების დროს. დამფუძნებელი კრების წევრის იმუნი-

²⁹ საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918–1921. თბილისი 1990. გვ.256–257

ტეტის საკითხი მიჩნეული იყო, როგორც აუცილებელი პრინციპი დემოკრატიული მმართველობისა და ზოგადად საპარლამენტო რეჟიმის არსებობისათვის. პოლიტიკური აზრის ამგვარი გათავისუფლების მიზანი მდგომარეობდა იმაში, რომ ერთის მხრივ, კანონმდებელი მეტი ნდობითა და ავტორიტეტით აღჭურვილიყო და მეორეს მხრივ, კანონმდებელს საშუალება ჰქონოდა პირნათლად შეესრულებინა თავისი მოვალეობა.³⁰ ზემოაღნიშნული დეკრეტის განხილვისას, რაჟდენ არსენიძე გამოთქვამდა მოსაზრებას, რომ დამფუძნებელი კრება განირჩეოდა პარლამენტისაგან, ვინაიდან, ითვლებოდა ერის სუვერენულობის, მისი სულისკვეთებისა და აზრების გამომხატველ ორგანოდ, შესაბამისად, დამფუძნებელი კრების წევრის იმუნიტეტის უზრუნველყოფა უფრო მეტად უნდა ყოფილიყო დაცული და საჭირო იყო იურიდიულად ჩამოყალიბებული იდეა, იმის ნათელსაყოფად, რომ ხალხის სუვერენიტეტი ხელშეუხებელია, აქედან გამომდინარე, ხელშეუხებელია ხალხის იდეის მატარებელი ორგანო.

დეკრეტის პრინციპების მიხედვით, მოვალეობის შესრულების დროს დამფუძნებელი კრების წევრი თავისუფალი იყო ყოველგვარი პასუხისმგებლობისაგან. ამგვარად, დამფუძნებელი კრების წევრი, სხდომაზე თავსუფლად გამოთქვამდა აზრებს და პასუხს აგებდა მხოლოდ საკუთარი სინდისის, მოვალეობის გრძნობისა და იმ საზოგადოების წინაშე, რომელმაც აირჩია. ეს პასუხისმგებლობა იყო პოლიტიკური და არა იურიდიული. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ თუ წევრი სხდომაზე, პიროვნებას მიაყენებდა შეურაწყოფას ან ზოგადად შეურაწყოფდა დამფუძნებელი კრების ღირსებას, ექნებოდა დისციპლინური პასუხისმგებლობა თავმჯდომარის წინაშე. იმ შემთხვევაში თუ დანაშაულს ჩაიდენდა კრების გარეთ, შესაძლებელი იქნებოდა მისი დასჯა სასამართლოს მიერ, მხოლოდ მას შემ-

³⁰ საქართველოს დამფუძნებელი კრება სხდომის ოქმები. ტომი I. თბილისი 2019. გვ. 312

დეგ, რაც დამფუძნებელი კრება დაადგენდა და დაადასტურებდა სხდომაზე აღნიშნული პირის ბრალეულობას. დამფუძნებელ კრებას 2/3 უმრავლესობით უნდა გადაეწყვიტა საკითხი კრების წევრის დაპატიმრების ან სამართალში მიცემის შესახებ. კვალიფიციური უმრავლესობით, საკითხის გადაჭრა საჭიროდ მიაჩნდათ, რადგან დამფუძნებელ კრებას ეხელმძღვანელა არა პარტიული ჟინიანობით, არამედ სამართლის იდეით და წევრის გამორიცხვის უფლებით უმრავლესობას არ მოეხდინა ოპოზიციის წევრების პასუხისგებაში მიცემა.

დეკრეტის მიღებისას იესე ბარათაშვილმა სოციალისტ-ფედერალისტთა პარტიიდან, გამოთქვა მოსაზრება, რომ დამფუძნებელი კრების წევრი, სადაც არ უნდა ყოფილიყო ყველგან ასრულებდა თავის მოვალეობას, ამგვარად, არ ეთანხმებოდა დეკრეტის პრინციპს, რომელიც კრების გარეთ ჩადენილი დანაშაულისათვის დამფუძნებელი კრების წევრის სამართალში მიცემას შესაძლებელს ხდიდა.

რაჟდენ არსენიძე კატეგორიულად ეწინააღმდეგებოდა ბარათაშვილის მოსაზრებას და თვლიდა, რომ ამგვარი მიდგომით, დამფუძნებელი კრების წევრი გათავისუფლებოდა თვით დამფუძნებელი კრებისგან და სახეზე იქნებოდა არა თავისუფლების პრინციპი, არამედ თვითნებობის. არსენიძე მიიჩნევდა, რომ თვითნებობის უფლება, თვითმპყრობელობის ხანაშიც კი არ ყოფილა, ამგვარად, თუ 130 კაცს მიეცემოდა საშუალება, კრების გარეთ რაც უნდათ ის ელაპარაკათ ან მოემოქმედათ და დანაშაულად არ ჩაითვლებოდა, იქნებოდა თვითნებობის გამომხატველი. ამგვარად, ბარათაშვილის მოსაზრება, რომ დამფუძნებელი კრების წევრის პასუხისმგებლობა ნებისმიერ ვითარებაში ყოფილიყო მხოლოდ პოლიტიკური და საზოგადოებრივი, გაუმართლებლად მიაჩნდა. ვინაიდან, კანონი უფრო მაღლა დგას თითოეულ წევრზე და არის საზოგადოების ნება-სურვილის გამომხატველი. „ჩვენ არ შეგვიძლიან რომელიმე წევრის შეხედულება გავატაროთ კანონში და თვითოეულ წევრს

მივცეთ უფლება კანონი თავისუბურად განმარტოს“, აღნიშნავდა რაჟდენ არსენიძე. საბოლოოდ, დეკრეტი მიღებულ იქნა შესწორების გარეშე და დამფუძნებელი კრების წევრის სამართლებრივი პასუხისმგებლობა დგებოდა, თუკი დანაშაულს ჩაიდენდა კრების გარეთ.³¹

დამფუძნებელი კრების კომისიები

დამფუძნებელმა კრებამ რეგლამენტში შეიტანა რამოდენიმე მუხლი, რომლის მიხედვითაც მმართველობის ყოველი დარგის მოქმედების გამოსაძიებლად ქმნიდა განსაკუთრებულ კომისიებს.

მუხლი 39. მმართველობის ყოველი დარგის მოქმედების გამოსაძიებლად, სარევიზიოდ, საკონტროლოდ თუ სხვა მიზნისათვის დამფუძნებელი კრება აირჩევს განსაკუთრებულ კომისიას, ან პირს

მუხლი 40. ასეთ კომისიას უფლება აქვს მოსთხოვოს როგორც საადმინისტრაციო და სამოსამართლო, ისე ადგილობრივ თვითმმართველობათა დაწესებულებებსა და თანამდებობის პირთ ყოველი ცნობის წარმოდგენა და სიტყვიერი თუ წერილობითი განმარტების მიცემა. ეს პირნი და დაწესებულებანი ვალდებული არიან კომისიის მოთხოვნილება დაუბრკოლებრივ შესრულონ

მუხლი 41. განსაკუთრებული უფლებები (როგორც, მაგალითად, სამსახურიდან გადაყენება, სამართალში მიცემა, დაპატიმრება და სხვა) მიენიჭება თვითოეულ კომისიას დამფუძნებელი კრების ცალკე დადგენილებით და ინსტრუქციით

³¹ საქართველოს დამფუძნებელი კრება სხდომის ოქმები. ტომი I. თბილისი 2019. გვ.312–324

მუხლი 42. მე-40 მუხლში აღნიშნული ყოველი კომისია ცნობასა და ანგარიშს თავის მოქმედებისას წარუდგენს დამფუძნებელ კრებას ან მის მიერ სპეციალურად არჩეულ ორგანოს.³²

ზეამოღნიშნული კომისიის მიზანი იყო მმართველობისა და იმ აპარატების მუშაობის გამარტივება, რომელთაც ცხოვრებაში უნდა გაეტარებინათ დამფუძნებელი კრების დადგენილებანი. ვინაიდან თითოეულ უწყებას, ჰქონდა განსაკუთრებული თვისება, სხვადასხვა სახისა და ხასიათის საქმიანობა, მიაჩნდათ რომ ერთნაირი რევიზია არ იქნებოდა მართებული. განიხილავდნენ, რამდენად უკეთესი იყო მცირე კომისიების შექმნა, რომლებიც სხვადასხვა დარგებს წარუძღვებოდნენ. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ რევიზია, არ გულისხმობდა მხოლოდ ფინანსურ შემოწმებას, არამედ აშკარად იკვეთებოდა ის მიდგომები, რაც დღეს ფუნქციურად უკავშირდება თანამედროვე ეთიკის კომისიებს, რომლებიც სახელმწიფოს სხვადასხვა უწყებების მოვალეობებიდან გამომდინარე, ამოწმებენ მათი მოქმედების ეფექტურობასა და კეთილსინდისიერებას.³³

ლიტერატურის სია

- საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918–1921. თბილისი, გამომც. „ივერთა მხარე“
- საქართველოს დამფუძნებელი კრება სხდომის ოქმები. ტომი I. თბილისი 2019
- „საქართველო“, 18.02.1919
- „საქართველო“, 20.02.1919
- „საქართველო“, 28.02.1919
- „საქართველო“, 6.03.1919

³² საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამართლებრივი აქტების კრებული 1918–1921. თბილისი 1990. გვ.245

³³ საქართველოს დამფუძნებელი კრება სხდომის ოქმები. ტომი I. თბილისი 2019. გვ. 196–199

- „საქართველო“, 8.03.1919

Natia Zedginidze

**Elaborating the Parliamentary Code of Ethnic: The Experience of the
Constituent Assembly of Georgia (1919-1921)**

Abstract

The article deals with the issues of ethics on the bases of stenographic accounts, codes of laws and press materials of the 1919-1921. Although at that time there was no ethnical code of electoral or parliamentary conducts, but the electoral law and normatives of the Constituent Assembly regulated various ethical aspects of political behavior.